

A Tanácsköztársaság emlékének továbbélése Nógrád megye munkásságának körében

Az első magyar proletárdiktatúra 133 napja mély nyomokat hagyott a magyar munkásság szívében. Hiába volt az uralkodó osztály minden kísérlete, hogy a Tanácsköztársaságot befeketítsék népünk leghaladóbb erői előtt. A tanács hatalom munkástömegekre gyakorolt hatását akarta semmivé tenni a jobboldali szociáldemokrácia, a szakszervezetekben meghúzódó „politikamentes” csoport is. Az ellenforradalmi rendszer valamennyi intézménye ugyancsak zászlajára írta ádáz küzdelmét az első magyar munkáshatalom ellen. A fasiszta rendszernek segítségére sietett az egyház, az iskola, a népművelés hálózata.

A harmincas évek végén és a negyvenes évek elején az előretörő fasiszta és háborús veszély szükségszerűen előtérbe állította az antifasiszta-függetlenségi összefogás gondolatát. A népfrontmozgalom előtérbe kerülése objektíve a Tanácsköztársaságot is háttérbe szorította, mert az a munkásmozgalomban a proletárdiktatúra jelképe, kövendő példája, a szocialista forradalom éltető eleme volt az emberek tudatában. Negatív irányban befolyásolta a tanács hatalom emlékeit őrzők egy részének értelmi és érzelmi azonosulását a Tanácsköztársaság egyes vezetőinek — többek között Kun Bélának — a törvénytörések következtében kialakult tragikus sorsa, amelyet a jobboldali lapok annak idején széles körben „népszerűsítettek.”

Az első magyar proletárdiktatúra értékelésében a felszabadulást követően nem mindjárt alakultak ki a kedvező feltételek. 1944 és 1948 között az MKP vezetőit elfoglalta a hatalomért folytatott küzdelem, 1949-től pedig az MDP vezetésében eluralkodott szektás-dogmatikus hibák, a törvénytörések, a személyi kultusz, majd az előretörő revizionizmus nem tette lehetővé, hogy a Tanácsköztársaság méltó helyét megjelöljék a magyar nemzeti történelem és a magyar forradalmi munkásmozgalom történetében.

Gyökeres változást csak az SZKP XX. kongresszusának határozata a személyi kultusz felszámolásáról, és az MSZMP megalakulása és következetes kétfrontos harca hozott. A KMP 40. évfordulójának ünnepségei, az évforduló kapcsán megjelent értékelések, majd 1959-ben az első magyar proletárdiktatúra jubileumi megemlékezései, a megjelent tanulmányok, monográfiák méltó emléket állítottak a magyar nemzeti történelem, és forradalmi munkásmozgalom felszabadulás előtti legfőbb állomásának. A KMP megalakulása és a Tanácsköztársaság 50., majd ezévből 60. évfordulójára rendezett tudományos emlékülések, rendezvények, tanácskozások, sokoldalúan, komplex módon tárgyalták 1918 és 1919 szerepét népünk történetében, helyét az egyetemes történelemben. A nagy történelmi évfordulókra való felkészülés mozgásba hozta a helytörténezséket, a honismereti aktivistákat is. Az ország valamennyi megyéjében, városában sokan láttak gyűjtő és kutató munkához, rendeztek emléküléseket. A gyűjtő és feldolgozó munka számos új adalékkal gazdagította szocialista hazafiságunk fejlesztésében olyan fontos tárgyi és írásos emlékek számát, a közgyűjtemények pedig lehetővé tették azok megtekintését.

A Tanácsköztársaság után Nógrád megyében is „rövid úton” számoltak le a proletárdiktatúra híveivel. A véres fehérterror a börtönbüntetések, internálások következtében. A munkásság tömegeit pedig kollektív büntetésben részesítették: nem engedték meg, hogy lakóhelyüket elhagyják, megtiltották minden csoportosulást. Statáriumot hirdettek. A munkahelyeken visszaállították a régi fegyelmezési módszereket, többek között a botbüntetést. „A megbízhatatlan elemeket” nem vették fel munkára.

A Horthy-fasiszmus számára a legfőbb veszélyt a szocialista eszmék, a proletárdiktatúra emléke jelentette. A munkásokat, néphez hű értelmiségieket, parasztokat be lehetett zárni, sőt likvidálni is, de az eszméket nem lehetett béklyóba verni. Dr. Huszár Aladár, a vármegye ideiglenesen kinevezett kormánybiztosa 1919. november 20-án mondott programbeszédéből is világosan kitűnik ez. Arra kérte a munkásságot, hogy vesse ki szívéből a gyűlöletet (a burzsoázia és arisztokrácia gyűlöletét — M. P.), az osztályharcnak ezt az indokolatlan formáját és álljon kifejezetten nemzeti alapra, fordítson hátat az internacionalizmusnak.

A megye legnagyobb ipari üzemének, a salgótarjáni acélgyárnak a vezetői a forradalmak okozta károk közül a legsúlyosabbnak a szocializmus eszméinek térhódítását, az első magyar proletárdiktatúrában megvalósult vonzerejét tekintették. Az olvasó

egylet elnöke, aki egyúttal a Tiszti Kaszinó vezetője is volt, 1922-ben mondott beszédeben a következőkben foglalta össze az elmúlt eseményeket: „A háborút megelőző korszak kereszténytelen irányzata, a bűnös alattomosággal felidézett háború, a proletárdiktatúra destructiója, erkölcsi és anyagi romlásba döntött bennünket.” Nem lehet ezek után véletlenül tekinteni, hogy Rimamurány vezetői mindent megtettek a szocialista eszmék terjesztésének megállítására, az osztályharc kiiktatására, s hogy minden olyan szervezet működését támogatták, amelyek a dolgozók vallásos, nacionalista, irredenta nevelését szolgálták. A munkások alkalmazásánál pedig a szakmai követelményeket is sokszor mellőzve, a politikai megbízhatóság volt a mérvadó.

Az első magyar proletárdiktatúra hősi küzdelmeinek bemocskolásában, tevékenységének rosszindulatú beállításában élen járt a katolikus egyház, és az általa támogatott keresztényszocialista szervezetek. Ez utóbbira példa, Baglyasalján a keresztényszocialisták által 1920-ban tartott gyűlés is. A baloldali munkásság megfélemlítésére kiküldött szónok többek között *Kun Bélát* kezdte szidalmazni. Nyilván nem vette számításba, hogy e közeg nem alkalmas a proletárdiktatúra vezetőinek rágalmazására, és arra sem, hogy szó nélkül túrja a megalapozatlan, rosszindulatú megjegyzéseket. A jelenlévő munkások többször félbeszakították a szónokot, és a valódi tényekkel helyesbítették a rágalmakat. A keresztényszocialisták másutt is próbálkoztak hasonló módszerekkel, de eredményre nem jutottak.

Miután a keresztényszocialisták rágalomhadjárata sikertelenül végződött, és a szocializmus eszméjét nem sikerült a munkásság legöntudatosabb részéből kioltni, megpróbálták a munkásmozgalmat belülről aláásni. A keresztényszocialista szervezkedés sikertelensége arra ösztönözte a vármegye urait, az ipari üzemek vezetőit, hogy próbálkozzanak a munkásság nemzeti alapon történő szervezésével. Ennek az ügynek az egyik megyei apostola *Szántai István*, a MUNKA c. lap főszerkesztője volt. Csakhamar Szántainak is be kellett azonban látni, hogy tevékenységét nem kíséri siker. A kudarcba azonban nem nyugszik bele. Szerinte szükség van nemzeti irányú mozgalmakra, különösen akkor, amikor a világnézetek harca világszerte megkezdődött, s amikor a kapitalizmus és a kommunizmus használható osztagai országonként vívják ütközeteiket. Ebben a világméretű ütközetben a salgótarjáni iparvidék sem lehet passzív szemlélő. Annál is inkább — fejt ki véleményét Szántai —, mert ismét a salgótarjáni medence munkássága van kiszemelve, csakúgy mint 1919-ben arra, hogy rohamcsapat szerepet játsszon. (Szántai nyilvánvalóan a húszas évek nagy munkásmegmozdulásaira gondolt. M. P.)

Kudarcba fulladt a bányakapitalistáknak és a vármegye urainak az a közös vállalkozása is, hogy a megye legforradalmibb erejét, a bányamunkásságot megosszák. A Csóka Vendel féle sárga szakszervezet ugyanis azt a célt tűzte maga elé, hogy a bányamunkásságot nemzeti alapon szervezi, és távol tartja őket a politikától. A KMP Kerületi Bizottsága és a szakszervezetek baloldali vezetői rövid idő alatt leleplezték Csóka igazí arculatát, kapcsolatát a bánya vezetőivel és a vármegye uraival. Az önmagát „nemzeti”-nek és „politikamentes”-nek mondott szervezkedés néhány éven belül kénytelen volt tevékenységét beszüntetni.

Hiába volt tehát az ellenforradalmi-fasiszta rendszer minden mesterkedése, a Tanácsköztársaság emlékéét — amely ezer szállal kötötte össze a 133 napot a szocializmus eszméjével — a dolgozók legjobbainak szívéből kitörölni nem lehetett.

Az első proletárdiktatúra eszméinek legkövetkezetesebb és legáldozatkészebb erői Nógrád megyében is a kommunisták, ifjúkommunisták voltak. A párt 1923-ban alakította meg az iparmedencében az első illegális sejteket, majd az év őszétől 1926 tavaszáig a kommunista csoportok egész sora jött létre. Különösen erős illegális csoportok működtek Salgótarjánban és Baglyasalján. A kommunisták tömegbefolyása azonban jóval meghaladta szervezeti erejüket. Tevékeny közreműködésükkel szervezték meg az 1920. és 1922. évi sztrájkokat, az 1926. évi éhségfelvonulást. Utóbbi jelentőségét az is aláhúzza, hogy az esemény a világhírű író Bertolt Brechtet is megihlette és Nyolcezer szegény a város előtt című versében állít őszinte, megleghangú emléket az éhségmenetben résztvevőknek. Az országos, sőt nemzetközi jelentőségű tömegtüntetés a jobboldali beállítottságú Római Katolikus Olvasókör vezetőségét ugyancsak elgondolkodtatta. Június 25-én az SKB Rt.-hez írott levelükben kénytelenek keserűen megjegyezni a következőket: „Szomorúan kell rámutatni arra, hogy a gyászos emlékü kommun óta — amelynek erőssége Salgótarján volt — még mindig akadnak eltévelyedettek, akik ragaszkodnak a társadalomra és hazánkra veszélyes elvekhez”. Nem lehet véletlenül tekinteni azt a tényt sem, hogy a KMP külföldi és hazai vezetősége, a salgótarjáni iparvidék KMP Kerületi Bizottságának bevonásával 1928-ban Losoncon tartotta az 1928-ban és még inkább 1929-ben indítandó országos bányászsztrájk megszervezésével

kapcsolatos értekezletet. A KMP országos vezetősége ismerte a szénmedence 1919 alatti tevékenységét, és tudott az iparvidéket átfogó illegális Kerületi Bizottság nagy befolyásáról. Ennek alapján képesnek tartotta az itteni vezetőséget, hogy a medencéből kiindulva országos méretű akció bontakozzék ki. 1929 novemberében 4 hétig sztrájkoltak a nőgrádi bányákban, de a szakszervezetekben megnyilvánuló jobboldali befolyás következtében, továbbá amiatt, hogy az országos közgyűlésen — amely a sztrájk kimondására lett volna hivatott — *Payer Károly* rendőri segédlettel kerekedett felül — országossá a sztrájkot nem fejleszthették.

A párt és a KIMSZ által szervezett akciók mellett más baloldali szervezetek is hatékonyan közreműködtek a tanácshatalom eszméinek továbbélésében. Az 1925-ben megalakult MSZMP helyi csoportjai — a munkásság élet- és munkakörülményeinek javításáért folytatott harc mellett — ébren tartották a munkásság és a falusi szegénység körében a proletárdiktatúra emlékét és a következő proletárforradalom kivívására szólították fel őket.

A Tanácsköztársasághoz való ragaszkodás a munkásság és a parasztság elég széles körében tapasztalható volt. Ezt jól mutatják az ellenforradalmi bíróságok ítéletei is. A bíróságok által kihirdetett ítéletek közül csak néhányat idézünk. *Sóter Alajos* bányászt azért ítélték el, mert nyilvános helyen több ember előtt kijelentette, hogy a kommün nem bukott el csak alszik. *Berschnák Adolf* üvegfüvő, *Fölgycs István* bányász, *Leskó János* bányász, *Varga Miklós* bányász azért kapott börtönbüntetést, mert nyilvános helyen énekeltek az Internacionálét, *Weisberger Gyula* pedig a proletárdiktatúrát éltető röpcédulákat terjesztette.

Az eddig elmondottak azt bizonyítják, hogy igen gazdag a Tanácsköztársaság utóélete megyénkben. Azt is látnunk kell, hogy a kutatás még kezdeti szakaszában van. Rajtunk helytörténészek, honismereti munkatársakon is múlik, hogyan tudjuk a képet szélesíteni, kerekébbé, sőt egészé tenni.

Dr. Boros Sándor:

A történelmi és kulturális emlékhelyek szerepe közművelődésünkben

I. Közművelődési tevékenységünk az utóbbi öt évben megélenkült, társadalmi bázisa kiszélesedett a párt 1974. évi határozata, illetve az 1976. évi közművelődési törvény megvalósítása során. Igazolódt az a felismerés, miszerint egyre nagyobb társadalmi szükséglet nyilvánul meg a kultúra, a műveltség iránt, ugyanakkor az önművelés, művelődés tágabb lehetőségei nyíltak meg a társadalom különböző rétegei számára. Ilyen lehetőséget teremt egyrészt az élet- és munkakörülmények lényeges javulása, az életmód változása, másrészt az a közéleti gyakorlat, amely az utóbbi években egyre szélesebben bontakozik ki az állami életben, az üzemi kollektívákban és a különböző társadalmi fórumokon egyaránt. A lehetőségek között kell említeni a nemzetközi érintkezés formáinak rendkívüli sokaságát, melynek eredményeként évente 4–5 millió magyar látogat külföldre, s mintegy 16 millió külföldi érkezik hazánkba. Új társadalmi irányzatok érvényesülését teszi lehetővé a motorizáció és a tömegközlekedés ugrásszerű fejlődése is, amelynek következménye a különböző generációk egyidejű jelentkezése a hazai közművelődési programokban (család, kis- és nagylétszámú közösségek).

